

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

M. TULLII CICERONIS
DE NATURA DEORUM.

LIBER SECUNDUS.

I. QUAE cum Cotta dixisset, tum Velleius, Ne ego, inquit, 1
incautus, qui cum Academico et eodem rhetore congredi conatus
sim! Nam neque indisertum Academicum pertimuissem nec
sine ista philosophia rhetorem quamvis eloquentem; neque
5 enim flumine conturbor inanium verborum nec subtilitate sen-
tentiarum, si orationis est siccitas. Tu autem, Cotta, utraque
re valuisti; corona tibi et iudices defuerunt. Sed ad ista alias;
nunc Lucilium, si ipsi commodum est, audiamus. Tum Balbus: 2
Eundem equidem malletm audire Cottam, dum, qua eloquentia
10 falsos deos sustulit, eadem veros inducat. Est enim et philo-
sophi et pontificis et Cottae de dis immortalibus habere non er-
rantem et vagam, ut Academici, sed, ut nostri, stabilem cer-
tamque sententiam. Nam contra Epicurum satis superque
dictum est; sed aveo audire, tu ipse, Cotta, quid sentias. An,
15 inquit, oblitus es, quid initio dixerim, facilius me, talibus prae-
sertim de rebus, quid non sentirem, quam quid sentirem, posse
dicere? Quodsi haberem aliquid, quod liqueret, tamen te vi- 3
cissim audire vellem, cum ipse tam multa dixissem.

3 *sim* [X] BH Oxf. GU, *sum* Asc. LMN+. 9 *malletm* mss generally, *malem*
A Red. UO, *malim* Heind. Forch. Mu. cf. Sch. *Opusc.* III p. 324. 14 *aveo*
edd., *abeo* AB¹, *ab eo* O, *habeo* B²CE Mus. Oxf. Asc.+ . 15 *quid initio dixerim*
[ABE] G Red. BO, *quod in initio dixerim* C, *quod initio dixerim* CM Asc.+ , *quod*
initio dixeram Gesner.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

2

DE NATURA DEORUM.

Tum Balbus: Geram tibi morem et agam quam brevis-
sime potero; etenim convictis Epicuri erroribus longa de mea
disputatione detracta oratio est. Omnino dividunt nostri totam
istam de dis immortalibus quaestionem in partes quattuor. 5
Primum docent esse deos, deinde quales sint, tum mundum ab
iis administrari, postremo consulere eos rebus humanis. Nos
autem hoc sermone, quae priora duo sunt, sumamus; tertium
et quartum, quia majora sunt, puto esse in aliud tempus
differenda. Minime vero, inquit Cotta; nam et otiosi sumus et
iis de rebus agimus, quae sunt etiam negotiis antependendae. 10

4 II. Tum Lucilius, Ne egere quidem videtur, inquit, oratione
prima pars. Quid enim potest esse tam apertum tamque per-
spicuum, cum caelum suspeximus caelestiaque contemplati
sumus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo
haec regantur? Quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium 15
dicere Ennius:

Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem,
illum vero et Jovem et dominatorem rerum et omnia nutu re-
gentem et, ut idem Ennius,

patrem divumque hominumque 20

et praesentem ac praepotentem deum? Quod qui dubitet, haud
sane intellego, cur non idem, sol sit an nullus sit, dubitare
5 possit. *Qui* enim est hoc illo evidentius? Quod nisi cognitum
comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio
permaneret nec confirmaretur diuturnitate temporis nec una 25
cum saeculis aetatibusque hominum inveterascere potuisset.
Etenim videmus ceteras opiniones fictas atque vanas diuturni-
tate extabuisse. Quis enim Hippocentaurum fuisse aut Chi-
maeram putat? quaeve anus tam excors inveniri potest, quae illa,
quae quondam credebantur apud inferos portenta, extimescat? 30

5 *ab iis* L, *ab his* mss generally.

10 *sunt*, 'malim *sint*' Mu. cf. r 48.

Oxf. Mus.

14 *quo*, 'malim a quo' Mu. but cf. Comm. and iii 10 where the words are repeated.

invocant, vocant ap. Fest. et Prob.

23 *qui* edd. after Lamb and Dav., *quid* mss, cf. Madv. *Opusc. Ac.* ii p. 265 n., Sch. *Op.* iii 325.

26 *inveterascere* Forchhammer, *inveterare* mss generally Allen Klotz, *inveterari* G Moser's La. Heind. Or. Ba. Sch. Mu. see Comm.

9 *et iis* HL Asc., *et his* mss generally.

antependendae [BE], *antependenda* AC

17 *sublime* mss, *sublimen* Or. Ba. Sch. see Comm.

18 *nutu* GV Asc., *motu* mss generally.

19 *motu* mss generally.

20 *nutu* mss generally.

21 *nutu* mss generally.

22 *nutu* mss generally.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

LIB. II CAP. I—III §§ 3—7

3

Opinionis enim commenta delet dies, naturae iudicia confirmat. Itaque et in nostro populo et in ceteris deorum cultus religionumque sanctitates existunt in dies majores atque meliores. Idque evenit non temere nec casu, sed quod et praesentes saepe 6 di vim suam declarant, ut et apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octavio Mamilio Tusculano proelio dimicaret, in nostra acie Castor et Pollux ex equis pugnare visi sunt, et recentiore memoria idem Tyndaridae Persem victum nuntiaverunt. P. enim Vatinius, avus hujus adolescentis, cum e praefectura Reatina Romam venienti noctu duo juvenes cum equis albis dixissent regem Persem illo die captum, cum 10 senatui nuntiavisset, primo, quasi temere de re publica locutus, in carcerem conjectus est, post a Paulo litteris allatis cum idem dies constitisset, et agro a senatu et vacatione donatus est. 15 Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo proelio devicissent, eo ipso die auditam esse eam pugnam ludis Olympiae memoriae proditum est. Saepe Faunorum voces exauditae, saepe visae formae deorum quemvis *non aut* hebetem aut impium deos praesentes esse confiteri coegerunt. III. Prae- 20 dictiones vero et praesensiones rerum futurarum quid aliud declarant nisi hominibus ea ostendi, monstrari, portendi, praedici? ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur. Quodsi ea ficta credimus licentia fabularum, Mopsum, Tiresiam, Amphiarum, Calchantem, Helenum,—quos tamen 25 augures ne ipsae quidem fabulae ascivissent, si res omnino repudiarent,—ne domesticis quidem exemplis docti numen deorum

1 *opinionis* CE, *opiniones* B, *opinionem* A (doubtful) B²H, *opinionum* B² Oxf. T Asc. + Sch. 4 et X +, *etiam* U +, om. Oxf. MNCR Asc. Allen. *praesentes* AGH, *praesentiam* B (in ras.) CE Oxf. Mus. generally Allen. 5 *di vim suam* A (in ras.) four of Moser, *divi vim suam* G, *dii vim* H, *divi suam* BCEB Oxf., *divi sui* MRV Asc. 9 *Vatinius* edd., *vatienus* mss generally, but in III 13 *vatinio*. 11 *cum senatui nuntiavisset* Vahlen (see Comm.), *senatui nuntiavi set* A, *sen. nunciavissent* (by corr. *-visset*) B, *sen. nuntiasset* CBLO, *sen. nunciavisset* EH, *senatuique nuntiavisset* G Heind. Ba., *senatui nuntiavit et* Oxf. TM Asc. Or. Sch. Mu. 18 *non aut* edd. after Dav., *aut non* X Oxf. +, *non* GHLN. 19 *coegerunt*, *coegerint* Allen. 21 *hominibus*, *divinitus* conj. Sch., *divinitus hominibus* Brieger. *ea* M of Moser edd. after Sch., *ea quae sint* XBMO Oxf., *ea quae sunt* GHN, *ea quae sunt futura* C Reg. of Dav. Heind. *praedici*, *prodici* conj. Swainson. 25 *repudiarent* ABEBHMO Oxf. Allen, *repudiaret* [C] N Red. edd., *repudiaretur* GU.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

4

DE NATURA DEORUM.

comprobabimus? Nihil nos P. Claudii bello Punico primo temeritas movebit? qui etiam per jocum deos irridens, cum cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit, ut biberent, quoniam esse nollent. Qui risus classe devicta multas ipsi lacrimas, magnam populo Romano cladem attulit. 5 Quid? collega ejus Junius eodem bello nonne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? Itaque Claudius a populo 8 condemnatus est, Junius necem sibi ipse conscivit. C. Flaminium Caelius religione neglecta cecidisse apud Trasimenum scribit cum magno rei publicae vulnere. Quorum exitio intellegi 10 potest eorum imperis rem publicam amplificatam, qui religionibus paruisent. Et si conferre volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut pares aut etiam inferiores reperiemur, religione, 9 id est cultu deorum, multo superiores. An Atti Navii lituus ille, quo ad investigandum suem regiones vineae terminavit, 15 contemnendus est? Crederem, nisi ejus augurio rex Hostilius maxima bella gessisset. Sed, neglegentia nobilitatis augurii disciplina omissa, veritas auspicioꝝ spreta est, species tantum retenta. Itaque maximae rei publicae partes, in his bella, quibus rei publicae salus continetur, nullis auspiciis administrantur: 20 nulla peremnia servantur, nulla ex acuminibus, nulla, cum viri vocantur, ex quo in procinctu testamenta perierunt. Tum enim 10 bella gerere nostri duces incipiunt, cum auspicia posuerunt. At vero apud majores tanta religionis vis fuit, ut quidam imperatores etiam se ipsos dis immortalibus capite velato verbis certis 25 pro re publica devoverent. Multa ex Sibyllinis vaticinationibus, multa ex haruspicum responsis commemorare possum, quibus ea confirmantur, quae dubia nemini debent esse. IV. Atqui et

1 *comprobabimus* B¹CB, *comprobavimus* AB²EU Oxf. Mus. Claudii B²O, Claudi B¹, Clodi AEB Oxf., Dodi C. 4 *nollent, nolent* A (cf. *malem* § 1). 5 *populo Romano* edd., p. r. ABCBHO Oxf., *rei publicae* E El. N, r. p. V Asc. 9 *Caelius* [E], *coelius* ABC Mu. *Trasimenum* V Asc., *transumen* ABCB, *Trasumenum* Or. Ba. Sch. Mu. 15 *investigandum* mss generally, *investigandam* Red. C Heind. Swainson. *regiones vineae* U Asc., *reliones vin.* A¹, *religiones vin.* A² BC Oxf. BC, *religionis vin.* E, *in regiones vineam* LNOT Red. 19 *maximae* [E], *maxime* ABC. 21 *peremnia* [B], *perennia* ACE. *nulla cum* edd. after Sch., *nulla* V, *nulli* mss generally. 25 *immortalibus* mss generally, *mortalibus* A. 26 *devoverent* mss generally, *devoverint* U, *denoverint* I of Moser.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

LIB. II CAP. III, IV §§ 7—12.

5

nostrorum augurum et Etruscorum haruspicum disciplinam in
P. Scipione C. Figulo consulibus res ipsa probavit; quos cum
Ti. Gracchus consul iterum crearet, primus rogator, ut eos rettu-
lit, ibidem est repente mortuus. Gracchus cum comitia nihilo
5 minus peregisset remque illam in religionem populo venisse
sentiret, ad senatum rettulit. Senatus, quos ad soleret, referen-
dum censuit. Haruspices in̄troduc̄ti responderunt non fuisse
justum comitiorum rogatorem. Tum Gracchus, ut e patre au- 11
diebam, incensus ira: 'Itane vero? ego non justus, qui et
10 consul rogavi et augur et auspicato? an vos Tusci ac
barbari auspicioꝝ populi Romani jus tenetis et
interpretes esse comitiorum potestis?' Itaque tum illos
exire jussit. Post autem e provincia litteras ad collegium misit
se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum
15 captum fuisse hortos Scipionis, quod, cum pomerium postea in-
trasset habendi senatus causa, in redeundo, cum idem pomerium
transiret, auspicari esset oblitus; itaque vitio creatos consules
esse. Augures rem ad senatum; senatus, ut abdicarent con-
sules; abdicaverunt. Quae quaerimus exempla majora? Vir
20 sapientissimus atque haud sciam an omnium praestantissimus
peccatum suum, quod celari posset, confiteri maluit quam haerere
in re publica religionem; consules summum imperium statim
deponere quam id tenere punctum temporis contra religionem.
[Magna augurum auctoritas; quid? haruspicum ars nonne divina?] 12
25 Haec et innumerabilia ex eodem genere qui videat, nonne cogatur
confiteri deos esse? Quorum enim interpretes sunt, eos ipsos
esse certe necesse est; deorum autem interpretes sunt; deos
igitur esse fateamur. At fortasse non omnia eveniunt, quae
praedicta sunt. Ne aegri quidem quia non omnes convalescunt,

1 *Etruscorum* A¹B¹, *etruscorum et* A²B²CEB+. in Ed. after Bouh. see
Comm. 3 *consul* edd. after Manut., *cos* MB², *quos* AB²CBH, *eos* Oxf. V Asc.,
om. ELNGO.

crearet B¹ M of Moser, *recrearet* AB²CE Mus. Oxf. 6 *quos*
ad soleret mss generally, *quos adsoleret* Oxf. V, *ad quos soleret* C Asc. 15 *hortos*
Scipionis X+, *in hortos Scip.* Asc. V, *in horto Scip.* C, *aruspectionis* G Manut.

Allen, *in hortis Scip.* Lamb., *ad hortos Scip.* Sch., in brackets Or. Ba.
17 *transiret* mss generally, *transisset* CB. *consules* [B] Asc., *quos* ACBH, om.
EC. 19 *abdicaverunt* Quae [X]; *abdicaveruntque* Oxf. B+. 20 *sciam* X,
scio M Asc. 24 *magna—divina* see Comm. 25 *et* G edd. after Heind.,
om. X Mus. 29 *quia non*, om. Bake inserting *num* before *idcirco*.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

6

DE NATURA DEORUM.

idcirco ars nulla medicinae est. Signa ostenduntur a dis rerum futurarum. In his si qui erraverunt, non deorum natura, sed hominum conjectura peccavit. Itaque inter omnes omnium gentium summa constat; omnibus enim innatum est et in animo
13 quasi insculptum esse deos. V. Quales sint, varium est; esse 5
nemo negat.

Cleanthes quidem noster quattuor de causis dixit in animis hominum informatas deorum esse notiones. Primam posuit eam, de qua modo dixi, quae orta esset ex praesensione rerum futurarum; alteram, quam ceperimus ex magnitudine commo- 10
dorum, quae percipiuntur caeli temperatione, fecunditate ter-
14 rarum aliarumque commoditatum complurium copia; tertiam, quae terreret animos fulminibus, tempestatibus, nimbis, nivibus, grandinibus, vastitate, pestilentia, terrae motibus et saepe fremi-
tibus lapideisque imbribus et guttis imbrum quasi cruentis, tum 15
labibus aut repentinis terrarum hiatibus, tum praeter naturam hominum pecudumque portentis, tum facibus visis caelestibus, tum stellis iis, quas Graeci cometas, nostri cincinnatas vocant, quae nuper bello Octaviano magnarum fuerunt calamitatum praenuntiae, tum sole geminato, quod, ut e patre audivi, Tudi- 20
tano et Aquilio consulibus evenerat, quo quidem anno P. Africanus sol alter exstinctus est, quibus exterriti homines vim
15 quandam esse caelestem et divinam suspicati sunt; quartam
causam esse, eamque vel maximam, aequabilitatem motus, conversionem caeli, solis, lunae siderumque omnium distinc- 25
tionem, utilitatem, pulchritudinem, ordinem, quarum rerum aspectus ipse satis indicaret non esse ea fortuita. Ut, si quis in domum aliquam aut in gymnasium aut in forum venerit, cum videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri iudicare, sed esse aliquem intellegat, qui 30

1 *medicinae* GH Madv., *medicina* mss Mu. 2 *natura* mss, *numen* conj.
Sch. Op. III 27. 4 *summa* mss, *sententia* Manut., *scientia* Pal. 3 ap. Grut.
10 *ceperimus* mss, *caperemus* Bake and Forchhammer. 16 *labibus* edd. after
Gulielmius, *lapidibus* mss (from preceding *lapideis*, cf. *venenatis* § 126). 18 *iis*
edd., *his* ACE, *is* B. *cometas*, κομήτας Swainson after Clavel. *cincinnatas*
A²BCE Oxf. +, *cincinnitas* A¹, *cui crinitas* H, *crinitas* MRV Asc. 21 *con-*
sulibus, *cos* AC. 24 *motus conversionem* mss Allen, obel. Or., *motus con-*
versionumque Sch. Mu. after Ernesti, *motus in conversione* Ba. after Dav.
26 *utilitatem* mss, *varietatem* El, M and N of Moser edd. after Manut.

praesit et cui pareatur; multo magis in tantis motionibus tantisque vicissitudinibus, tam multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil umquam immensa et infinita vetustas mentita sit, statuatur necesse est ab aliqua mente tantos naturae
 5 motus gubernari. VI. Chrysippus quidem, quamquam est acerrimo ingenio, tamen ea dicit, ut ab ipsa natura didicisse, non ut ipse repperisse videatur. ‘Si enim,’ inquit, ‘est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit, est certe
 10 id, quod illud efficit, homine melius; atqui res caelestes omnesque eae, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt; est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam deum? Etenim si di non sunt, quid esse
 15 potest in rerum natura homine melius? in eo enim solo est ratio, qua nihil potest esse praestantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse quam se putet, desipientis arrogantiae est; ergo est aliquid melius; est igitur profecto deus.’ An vero, si
 20 domum magnam pulchramque videris, non possis adduci, ut, etiamsi dominum non videas, muribus illam et mustelis aedificatam putes; tantum [ergo] ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinemque rerum caelestium, tantam vim et magnitudinem maris atque terrarum si tuum ac non deorum immortalium
 25 domicilium putes, nonne plane desipere videre? An ne hoc quidem intellegimus, omnia supera esse meliora, terram autem esse infimam, quam crassissimus circumfundat aër; ut ob eam

2 *tam multarum—gubernari* erased here in B, then follow § 86 *ex sese*—§ 156 *quae cum maxima*; then § 15—§ 86 *tam multarum—ferant aliquid*. 12 *quo* mss., a quo G edd. after Lamb and Heind. see Comm. 14 after *deum* there is a disarrangement in mss. ACEU Mus. Oxf. give first a few words from § 156 (*largitate—videtur*), then go on (as B) with § 86—§ 156 *ex sese—quae cum maxima*, then go back to § 16—§ 86 *etenim si di—efferant aliquid*, closing with § 156 to end, *largitate fundi—simulate*. E in going back to § 16 repeats from *tam multarum—deum* like B. The disarrangement, which is still found in the Ascensian ed. of A.D. 1511, is corrected in the Hervagian of 1534 and in all subsequent edd. From this point we have the readings of P (following § 111 *obscura specie*—§ 156 *quae cum maxima*) and V (following § 92 *terris rebusque*—§ 156 *quae cum maxima*). 22 *ergo* XBN Oxf. edd., om. MRV Asc. Heind. Madv. Forch., *vero* G HLOU†, see Comm.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus atque urbibus contingere videmus, hebetiora ut sint hominum ingenia propter caeli plenioram naturam, hoc idem generi humano evenerit, quod
 18 in terra, hoc est in crassissima regione mundi, collocati sint? Et tamen ex ipsa hominum sollertia esse aliquam *mundi* mentem, 5 et eam quidem acriorem et divinam, existimare debemus. 'Unde enim hanc homo arripuit?' ut ait apud Xenophontem Socrates. Quin et umorem et calorem, qui est fusus in corpore, et terrenam ipsam viscerum soliditatem, animam denique illam spirabilem, si quis quaerat, unde habeamus, 10 apparet, quod aliud a terra sumpsimus, aliud ab umore, aliud ab igni, aliud ab aëre eo, quem *spiritu ducimus*. VII. Illud autem, quod vincit haec omnia, rationem dico et, si placet pluribus verbis, mentem, consilium, cogitationem, prudentiam, ubi invenimus? unde sustulimus? An cetera mundus habebit 15 omnia, hoc unum, quod plurimi est, non habebit? Atqui certe nihil omnium rerum melius est mundo, nihil praestabilius, nihil pulchrius, nec solum nihil est, sed ne cogitari quidem quicquam melius potest. Et si ratione et sapientia nihil est melius, necesse est haec inesse in eo, quod optimum esse con- 20
 19 cedimus. Quid vero? tanta rerum consentiens, conspirans, continuata cognatio quem non coget ea, quae dicuntur a me, comprobare? Possetne uno tempore florere, dein vicissim horrere terra? aut tot rebus ipsis se immutantibus solis accessus discessusque solstitiis brumisque cognosci? aut aestus mari- 25 timi fretorumque angustiae ortu aut obitu lunae commoveri? aut una totius caeli conversione cursus astrorum dispares conservari? Haec ita fieri omnibus inter se concinentibus mundi partibus profecto non possent, nisi ea uno divino et continuato

3 *plenioram, pinguiorem* Cobet *V. L.* p. 462. 4 *sint* A²B²[CEPV]BM, sunt A¹B¹LOT. 5 *aliquam mundi* Ed. see Comm., *aliquam* mss and edd., *aliam quam* conj. Sch. 9 *animam—illam* Brieger, *animum—illum* mss and edd. 10 *habeamus E, habemus* mss generally. 11 *apparet* B²V² Asc. LMNO, *appareat* ACEPB+. 12 *spiritu* edd., *spiritum* mss. *ducimus* GM, *dicimus* mss generally (cf. below § 75). 16 *plurimi* GH, *plurimum* mss generally. 18 *ne cogitari* MO¹ Oxf. Asc., *nec cog.* A²B²CEB and (in ras.) V, *necotari* B¹, *negotari* A¹PH, cf. III 23 and Madv. *Fin.* exc. 3. 22 *coget* mss generally, *cogat* A²B¹. 23 *uno, verno* conj. Bouh. cf. *Tusc.* v 37. *dein* [ABCPV]BC, *deinde* E Asc. +.

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

LIB. II CAP. VI—IX §§ 17—23.

9

spiritu continerentur. Atque haec cum uberius disputantur et 20
 fusius, ut mihi est in animo facere, facilius effugiunt Acade-
 micorum calumniam; cum autem, ut Zeno solebat, brevius
 angustiusque concluduntur, tum apertiora sunt ad repre-
 5 hendendum. Nam ut profluens amnis aut vix aut nullo
 modo, conclusa autem aqua facile corrumpitur, sic orationis
 flumine reprehensoris *convicia* diluuntur, angustia autem con-
 clusae orationis non facile se ipsa tutatur. Haec enim, quae
 dilatantur a nobis, Zeno sic premebat: VIII. ‘Quod ratione 21
 10 utitur, id melius est quam id, quod ratione non utitur;
 nihil autem mundo melius; ratione igitur mundus
 utitur.’ Similiter effici potest sapientem esse mundum, simi-
 liter beatum, similiter aeternum; omnia enim haec meliora
 sunt quam ea, quae sunt his carentia, nec mundo quicquam
 15 melius; ex quo efficietur esse mundum deum. Idemque 22
 hoc modo: ‘Nullius sensu carentis pars aliqua potest
 esse sentiens; mundi autem partes sentientes sunt;
 non igitur caret sensu mundus.’ Pergit idem et urget
 angustius: ‘Nihil,’ inquit, ‘quod animi quodque rationis
 20 est expers, id generare ex se potest animantem com-
 potemque rationis; mundus autem generat animantes
 compotesque rationis; animans est igitur mundus com-
 posque rationis.’ Idemque similitudine, ut saepe solet, ratio-
 nem conclusit hoc modo: ‘Si ex oliva modulate canentes
 25 tibiae nascerentur, num dubitares, quin inesset in oliva
 tibicinii quaedam scientia? Quid, si platani fidiculas
 ferrent numerose sonantes? idem scilicet censeris, in
 platanis inesse musicam. Cur igitur mundus non
 animans sapiensque iudicetur, cum ex se procreet
 30 animantes atque sapientes?’

IX. Sed quoniam coepi secus agere, atque initio dixeram 23
 (negaram enim hanc primam partem egere oratione, quod esset
 omnibus perspicuum deos esse), tamen id ipsum rationibus
 physicis confirmari volo. Sic enim res se habet, ut omnia, quae

7 *convicia* edd. after Dav., *vitia* mss. (Moser's O has *vitia condiluuntur*.)
 14 *his* mss, *iis* Mu. 15 *efficietur* ABV Oxf. Asc. MO+, *efficitur* [CEP] BH
 Or. Ba. Sch. 26 *tibicinii* CR Asc., *tibicini* mss generally. *si platani—*
numerosa sonantes Priscian III 5. 30. 27 *idem, item* conj. Ba. 34 *physicis*

Cambridge University Press

978-1-108-01098-6 - Cicero, De Natura Deorum Libri Tres, Volume 2

Edited by Joseph B. Mayor and J. H. Swainson

Excerpt

[More information](#)

10

DE NATURA DEORUM.

alantur *atque* crescant, contineant in se vim caloris, sine qua neque ali possent nec crescere. Nam omne, quod est calidum et igneum, cietur et agitur motu suo; quod autem alitur et crescit, motu quodam utitur certo et aequabili; qui quam diu remanet in nobis, tam diu sensus et vita remanet; refrigerato 5
 24 autem et exstincto calore occidimus ipsi et exstinguimur. Quod quidem Cleanthes his etiam argumentis docet, quanta vis insit caloris in omni corpore: negat enim esse ullum cibum tam gravem, quin is nocte et die concoquatur; cujus etiam in reliquiis insit calor iis, quas natura respuerit. Jam vero venae et 10 arteriae micare non desinunt quasi quodam igneo motu, animadversumque saepe est, cum cor animantis alicujus evulsum ita mobiliter palpitaret, ut imitaretur igneam celeritatem. Omne igitur, quod vivit, sive animal sive terra editum, id vivit propter inclusum in eo calorem. Ex quo intellegi debet eam caloris 15 naturam vim habere in se vitalem per omnem mundum pertinentem. Atque id facilius cernemus toto genere hoc igneo, quod tranat omnia, subtilius explicato. Omnes igitur partes mundi (tangam autem maximas) calore fultae sustinentur. Quod primum in terrena natura perspicitur potest. Nam et lapidum con- 20 flictu atque tritu elici ignem videmus et recenti fossione terram fumare calentem, atque etiam ex puteis jugibus aquam calidam trahi, et id maxime fieri temporibus hibernis, quod magna vis terrae cavernis contineatur caloris eaque hieme sit densior ob eamque causam calorem insitum in terris contineat 25
 26 artius. X. Longa est oratio multaeque rationes, quibus doceri possit omnia, quae terra concipiat semina, quaeque ipsa ex se generata stirpibus infixae contineat, ea temperatione caloris et oriri et augescere. Atque aquae etiam admixtum esse calorem primum ipse liquor aquae declarat [effusio], quae neque conglau-

edd. after Lamb., *physicis* (or *fysicis*) *id est naturalibus* mss Allen. *confirmari* mss generally Allen, *confirmare* Reg. 60 Moser's M edd.

1 *alantur—crescant* mss generally, *aluntur—crescunt* G Or. Ba. Sch. *atque* Allen Or. Ba. Sch., *et quae* mss generally Mu., *et* EGU Oxf. LO. 10 *insit* Heind., *inest* mss edd. 21 *tritu* A²[BCEP]LO, *ritu* A¹V¹, *ictu* V² Oxf. Asc. +. 22 *fumare calentem* Asc. LO, *fumare recalentem* mss generally. 24 *contineatur—sit—contineat* mss generally, *continetur—fit—continet* Or. Ba. Sch. after Heind. (*continetur* HR, *fit* CV Mars., *continent* H). *caloris* after *vis* Forch. so C *cal. terr. cont. cav.* 25 *in terris, interius* Allen after Bouh. and Heind.